

Folkemålsudvalget, som ifjor erhvævede P. Jacobsens Flemløse-sproglære (se Fortid og Nutid I, s. 37), har i vinter fra fhv. højskoleforstander *H. Larsen, Hindholm*, fået en fuldstændig fortegnelse over *könnet i sjællandske navneord* (indført i et eksemplar af Sv. Grundtvigs Haandordbog). Fortegnelsen gælder *Asnæs* sogn i Odsherred, men er for en række mærkelige ord suppleret for *Hellested* i Stævns (efter opgivelse af højskolelærer J. Kirkebjerg i Askov), så den vist giver et godt billede af Sjællandsken som helhed. Allerede inden denne fortegnelse blev tilsendt udvalget, var højskolelærer Ejnar Skovrup fra Ryslinge begyndt på udarbejdelsen af en lignende fortegnelse for *Fynsk*, og denne vil være afsluttet omkring slutningen af maj måned. Sammen med de allerede foreliggende oplysninger fra *Sejerø, Bornholm, Vensyssel* og *Falster* danner disse lister et fortræffeligt grundlag for en dansk könslyre.

M. Kr.

Stednavneudvalget har mistet et af sine medlemmer, idet direktør C. O. Rimestad er afgået ved døden d. 29. jan. 1915. I hans sted er kontorchef Fr. V. Petersen i trafikministeriet indtrådt i udvalget. Udvalget har nu afsluttet sine *udskrifter af matrikler* o. lign. og er begyndt på udarbejdelse af *en registrant til de middelalderlige kilder* (underudvalg bestående af prof. Kr. Erslev, mag. H. V. Clausen og dr. Marius Kristensen). Der er nedsat et underudvalg til gennemsyn af de vigtigste *navnes stavemåde* (oberst M. J. Sand, overpostkontrollør V. Finsen, mag. H. V. Clausen og dr. Marius Kristensen), som i en nær fremtid vil begynde sit arbejde. Som udvalgets faste medhjælper fungerer også i år cand. mag. Gunnar Knudsen.

M. Kr.

FORENINGSMEDDELELSER.

Dansk Historisk Fællesforenings Aarsmøde i Aalborg 12.—14. Juni 1914.

Paa Fællesforeningens Aarsmøde i Sorø i Juni 1915 overbragte Pastor Alex. Rasmussen en Indbydelse fra det nystiftede »Hist. Samfd. f. Aalborg Amt« til at afholde næste Aars Møde i denne Del af Nordjylland. I Henhold hertil fandt der i Løbet af det følgende Foraars Forhandlinger Sted mellem Køben-

havn og Aalborg, og der nedsattes det sidstnævnte Sted en Modtagelseskomité med Overretssagfører Jul. Bendtzen som Sekretær, der med stor Iver lagde de ydre Rammer for Kongressens Virksomhed. Mødet aabnedes *d. 12. Juni* Kl. 2 i Kompagnihuset paa Nytorv i Aalborg, hvor c. 30 *Repræsentanter* havde indfundet sig. Paa Pladserne var fremlagt 1ste Hefte af Fællesforeningens nye Tidsskrift »Fortid og Nutid« samt et Hefte arkitekturhistoriske Studier af Chr. Axel Jensen. Præsidenten for Modtagelseskomiteen, Stiftamtmand Brun, bød Velkommen, hvorfor han takkedes af Fællesforeningens Formand, Prof. Olrik. Sekretæren Dr. Fabricius afgav Beretning om det sidste Aars Virksomhed: Det Forslag, der var blevet stillet af Frederiksborgforeningen om *Udveksling af Aarbøger*, var blevet gennemført ved en Rundskrivelse til Foreningerne; der var i Følge den paa Sorømødet vedtagne Resolution blevet nedsat et Udvalg til at behandle *Navnespørgsmaalet*, bestaaende af Forslagsstilleren (Postekspedient H. Hjorth-Nielsen), Arkivar Thiset og Overretssagfører Hennings, hvorhos dette Udvalg senere var blevet tiltraadt af Fuldmægtig i Justitsministeriet Hoeg Brask og Ekspeditionssekretær Krause. Prof. Axel Olrik havde lovet at være Udvalgets videnskabelige Konsulent, og Fællesforeningen havde navnlig henledt dets Opmærksomhed paa § 4 i Resolutionen (»et sagkyndigt Udvalg til Varetagelse af *alle* Navnesager fra hele Landet«) som det formentlig mest paatrængende. Dernæst havde Fællesforeningen opnaaet *Statsunderstøttelse* paa 600 Kr. til en Udvidelse af Aarsmøderne og Grundlæggelsen af et Tidsskrift, medens en Ansøgning til den Hjelmstjerne-Rosenkroneske Stiftelse var bleven resultatløs. Indenrigsministeriet havde bevilget en *Udvidelse af Personregistret til Statstidende*, saaledes at dette ogsaa kom til at omfatte Embedsbesættelser, og Forfatteren af Registret vilde for Fremtiden blive honoreret derfor. Som nyindtraadte Medlemmer nævnedes »*Hist. Samf. f. Præstø Amt*« og »*Medicinsk-historisk Museum*«, medens »Danmarkssamfundets hist. Afdeling« var udtraadt af samme.

Et *Prøvehefte af Foreningens Tidsskrift* (Nr. 1) blev forelagt. Bestyrelsen havde vedtaget at lægge Redaktionen deraf i Hænderne paa et Udvalg, bestaaende af Sekretæren, Museumsinspektør Chr. Axel Jensen og Mag. (senere Dr. phil.) Brøndum-Nielsen. Der havde været Vanskeligheder ved at finde et passende Navn, og der havde bl. a. været Tale om »Budstikken«, »Samleren«, »Bygd og Købing« samt »Historisk Vagthold«; det nu antagne Navn »Fortid og Nutid« stammede fra Formanden.

Der fandt derpaa en Generaldebat Sted om Foreningens

Virksomhed. Formanden pegede paa, at han ved Henvendelse til Kultusministeriet havde opnaaet, at *Flagning paa Valdemarsdagen* for Fremtiden vilde blive obligatorisk for de under Ministeriet sorterende Institutioner. Hvad *Tidsskriftplanen* angaar, nærede Filialbestyrer Eliassen (Kolding) Betæneligheder af økonomiske Grunde og mente ikke, at der vilde kunne gives Honorar for de optagne Artikler. Der oplystes i denne Anledning, at Foreningens Kassebeholdning var Kr. 1393,80, og at Aarsindtægten (bortset fra Statsbidraget) var Kr. 751,05. Alligevel vilde det være ønskeligt at forøge Indtægterne, da Udgifterne i de kommende Aar vilde blive stærkt stigende. Det foresloges derfor af Sekretæren at forhøje Kontingentet fra de lokale Foreninger og at sætte Prisen for Tidsskriftet til 3 Kr. i Stedet for 2 Kr. pr. Aar, saaledes at den for Medlemmer af Amtsforeningerne blev det halve. Imod det første talte Formanden og Kassereren, og imod en højere Pris Dr. Marius Kristensen, medens Rigsarkivar Secher vilde formindske Udgiften ved at gøre Omslagspapiret tarveligere og ved saa lidt som muligt at anvende vekslende Sats. Han ønskede i det Hele taget helst tvangfri Hefter udsendte, naar egnet Stof forelaa. Iøvrigt blev Tidsskriftet modtaget med stor Velvilje fra alle Sider. Eliassen lovede, at der paa Amtstidsskrifternes Omslag vilde blive reklameret for det, og Marius Kristensen opfordrede de lokale Tidsskrifter til aarligt at gøre Rede for Indholdet af dets Artikler. Lærerstanden burde vindes til Arbejde for Tidsskriftets Udbredelse. I lignende Retning udtalte Prof. Bidstrup, Underbibliotekar Haugsted, Højskoleforstander la Cour m. fl. sig. Forretningsudvalgets Forslag om Oprettelsen af Tidsskriftet vedtoges med stort Flertal, men en Forhøelse af Prisen fra 2 til 3Kr. forkastedes med 14 Stemmer mod 7.

Prof. Bidstrup foreslog dernæst, at det følgende Aarsmøde skulde holdes paa *Bornholm*. Repræsentanterne tog ikke endelig Standpunkt hertil, da de ansaa det for rigtigt, at Mødet kun blev obligatorisk hvert andet Aar. Spørgsmaalet om en anden Mødetid blev efter Sekretærens Forslag ogsaa drøftet, og man endte med at bemyndige Bestyrelsen til at bestemme Tid og Sted for det følgende Aarsmøde.

Ved *Valgene* genvalgtes den hidtilværende Bestyrelse i sin Helhed.

Skoleinspektør P. Petersen (Hillerød) indledede en Drøftelse om *Optagelse af Films af Landbosyster*:

Landbrugets Arbejdsformer har i Mands Minde forandret sig i overordentlig Grad. Saaledes er det gaaet med mangan Syssel i Stue, i Lo og Lade, i Huggehus og i Mark. Det vilde være heldigt, om vi paa en eller anden Maade

kunde bevare Kendskabet til vore Forfædres Færden i deres hjemlige Bedrift. Et betydningsfuldt Middel hertil har vi i Billedsamlingen paa Lyngby Muscum. Men Filmen kunde dog yde noget endnu mere værdifuldt i saa Henseende. Ved levende Billeder faar man et ganske anderledes Indtryk af Liv og Bevægelse, ikke det stive og ufuldkomne eller teatermæssige som ved Fotografiet. Tænk blot t. Eks. paa Kornets Tærskning eller Hørens Behandling, fra den staar paa Marken, og til Væveren har Tøjet færdig.

Her ligger en stor Opgave, der strækker sig lige fra Jydepotteindustrien mod Vest til Kulmilerne mod Øst. Og hertil kunde saa føjes enkelte Billeder af Livet i Fest, Folkedanse, Idræt, Brudetog og lignende. Men det skal være snart, thi Aar for Aar bliver der færre, som kan udføre Arbejderne korrekt. Og det maa frem for alt ikke være Teater. De stedlige Museer bør yde deres Medvirkning. Paa Museet i Hjørring findes der saaledes udmærkede Redskaber og Dragter, som kan anvendes. Det vil have sin store Betydning, om Fædrenes Liv og Færden paa denne Maade opbevares for Fremtiden.

I umiddelbar Følge heraf talte Rigsarkivar V. A. Secher om *Opbevaring af Fotografier*:

For fjorten Aar siden bekendtgjorde et stort københavnsk Fotograffirma, Hansen og Weller, at man kunde erhverve dets Pladesamling, der ellers vilde blive tilintetgjort. Men det var kun ganske lidt, der blev bevaret. Her kunde Rigsarkivet have sikret sig et stort og værdifuldt Materiale, da der var Billeder af en Mængde bekendte Mænd. I Aalborg er der et Firma, som har spillet en lignende Rolle, nemlig Tønnies, der ligger inde med 100.000 Plader. Hvis man sørgede for at redde de Plader, der har nogen Betydning, fra Tilintetgørelse, vilde det have sin Værdi. Havde dette været almindeligt, vilde J. C. Christensens Blad »Tiden« have været i Stand til at bringe Billeder til de allerfleste Artikler om Folketingsmænd siden 1849, medens det nu viser sig, at der ingen Fotografier eksisterer af en Mængde af dem.

Ved Realisation af Dødsboer hænder det ikke saa sjældent, at store og righoldige Albums gaar til Grunde. Dette burde ikke ske. *De lokale Museer* burde ved saadanne Lejligheder træde til. Helst burde man sikre sig Originalpladerne, men i hvert Tilfælde et Billede af de Mænd og Kvinder, som har haft nogen Betydning inden for vedkommende Museums naturlige Opland. Mon det ikke vilde være heldigt at affatte et *Cirkulære til Fotografierne* om at have denne Sag i Erindring? Ogsaa Repræsentanterne for *de lokale Foreninger* burde interessere sig for Sagen. Kunde man ikke love Fotograferne Erstatning for Glasprisen og indrømme dem, at Pladerne ikke blev benyttede før efter et vist Tidsrums Forløb.¹⁾

En meget livlig Diskussion fulgte herefter. M. H. t. Filmsoptagelser anbefalede *Chr. Axel Jensen* kraftigt Petersens Forslag, men advarede imod den Humbug, som kunde opstaa, naar man f. Eks. vilde arrangere en Majfest. Ogsaa med almindelige Fotografier kunde man opnaa smukke Resultater, saaledes som Træhandler *Niels Sørensens* (Lem) Billeder (af Kartning, Tagtækning o. s. v.) viste. (Disse cirkulerede i Forsamlingen og vakte

¹⁾ Til Grund for de her givne Referater af Foredragene er lagt de Resumeer, som fandtes i de stedlige Blade og i »Nationaltidende«.

fortjent Bifald). Hvor meget vilde desuden Filmene koste? Ogsaa Prof. *Olrik* advarede mod Farerne ved Films, der ingenlunde altid vilde give et mere tro Billede end almindelige Fotografier, thi Tidsrummene forkortedes af økonomiske Grunde, og Bevægelserne blev derfor lynsnare og unaturlige. Lærer *Espersen* pegede herimod paa, at Takten kunde angives, men ogsaa han mente, at Fotografier til en vis Grad kunde erstatte Films. Koldinghusmuseet havde dannet en ret stor Samling af Fotografier af Koldingborgere. Fra anden Side gjorde man opmærksom paa, at Firmaet Bøgh paa Vestergade i Aarhus laa inde med en stor Fotografisamling, der burde reddes i Tide. Betydningsfuldt vilde det ogsaa være, at *Benævnelserne* for de gamle Virksomheder blev optegnede paa Billederne, saaledes som Lærer Bjerregaard i Skive allerede gør det i Lydskrift. Billederne burde optages af *Amatørfotografer*, og Mænd af Almuen vilde her have lettest ved at komme Virksomhederne i uforfalsket Form ind paa Livet. — Medens Stemningen blandt Repræsentanterne saaledes snarere syntes at gaa i Retning af Fotografier end af Films, mente Indlederen, at *sande Films var endnu bedre end Fotografier*; Faren for Maskeraden var unægtelig til Stede, men man burde holde sig til det sikre Udvalg og ved Rekonstrueringer ikke gaa længere tilbage end til Mands Minde. En lille Forklaring skulde gaa forud for Forevisningerne af Films, og man burde holde sig klar af de professionelle Filmsfabrikanter. Vilde Fællesforeningen støtte en Henvendelse til Landbrugsministeriet fra Frederiksborgsamfundet om at opnaa Understøttelse til at føre Sagen ud i Livet?

Paa Forslag af Rigsarkivaren vedtoges det endelig, at der skulde nedsættes *et Udvalg* til i Forening med 1—2 Fotografer at udarbejde et Udkast til en Resolution i *Fotografispørgsmaalet*, som skulde forelægges paa næste Møde. Der blev af Borgmester Finsen udtalt det Ønske, at Rigsarkivet skulde love at modtage Billeder af Mænd af offentlig Betydning. Hvad *Filmsoptagelserne* angaar, vilde Fællesforeningen anbefale et eventuelt Andragende fra »Frederiksborg Amts Historiske Samfund« om at opnaa Statsunderstøttelse til deres Optagelse.

Landsarkivar Hornemann afgav derefter Beretning fra Kommissionen ang. *Opbevaring af Handelsarkiver* (jfr. Meddelelser fra Dansk Hist. Fællesforen. Side 106 og »Fortid og Nutid« I, 43):

Et Andragende om at faa en Del af Frederiks Hospital indrettet til Opbevaringssted var indgivet gennem Rigsarkivaren til Kultusministeriet, men var endnu ikke blevet besvaret. Man havde sikret sig to Handelsarkiver, det ene fra København, men ret værdiløst, det andet og bedre fra Helsingør, og

de var begge foreløbigt blevne anbragte i Landsarkivet for Sjælland. Det Hageske Arkiv laa i Stege, og et aalborgsk Handelsarkiv fandtes i Stiftsarkivet. Kommissionen vilde arbejde videre paa at faa det vigtige Spørgsmaal løst, at samle vore værdifuldste Handelsarkiver og sikre dem for Eftertiden i en særlig Bygning.

Der fandt nu en Pause Sted paa c. 1 Time, hvorefter de offentlige Foredrag aabnedes Kl. 5¹/₂. Efter at Formanden for Hist. Samfd. for Aalborg Amt havde budt Velkommen, talte Museumsinspektør Chr. Axel Jensen om *gamle Bygninger i Aalborg*, ledsaget af Lysbilleder.

Som Indledning citeredes en Række aalborgensiske Hus-Indskrifter. Man kunde gennem dem mærke Renæssancetidens naive Troskyldighed, dens umiddelbare Religiositet og dens Frygt for Ildebrand, ligesom Oplysnings-tidens nøgterne og praktiske Opfattelse havde givet sig Udslag i de senere Indskrifter. Sprogformen i Indskrifterne var tillige et Hjælpemiddel til omtrentlig at bestemme en Bygnings Alder. Men lige saa lærerigt var det at se og forstaa Bygningernes Stil.

Naar man stillede sig saaledes paa Boulevarden, at man samtidigt kunde se Raadhuset og det gamle Apotek, fik man et stærkt Indtryk af to Stilarter. Raadhuset roligt og bredt, Portalen lav og Fronten en spændende vidt. Det afgørende var her Symmetri og Proportioner. Raadhuset gjorde derfor ogsaa et mere værdigt Indtryk end nogen anden Bygning i Byen, de moderne indbefattede. Jens Bangs Stenhus derimod knejsende, stolt som dets Bygherre, uregelmæssigt, lunefuldt og rigt udstyret. Der var ingen Symmetri i det Ydre. Vinduerne havde faaet Plads, som det passede til Stuerne. Det var (som Lorenzen nylig har vist) den nordiske Stil, der bygger indefra udefter, mens den klassiske Stil lader det Indre afstemmes efter det Ydre. Sandstensornamenterne i Jens Bangs Hus var sandsynligvis fremstillede i Bremen, men Aalborgsnekker havde vistnok udført Byens prægtige Snedkerarbejder: udskaarne Døre, Paneler etc. De havde i det Hele haft en førende Stilling i Nordjylland og havde haft Indflydelse paa den nordjydske Almuestils Udvikling, der var præget af deres Sans for det solide og varige. Hjemlige og stedprægede er ogsaa de talrige Bindingsværkshuse, hvis vekslende Tidstyper blev gennemgaaede og forklarede.

Foredragsholderen dvælede ved mange andre interessante Bygninger fra Bispensgade, Torvegyde, Slotsgade og Vestergade (Brigader Hallings Gaard, nu »Phønix«), Poul Pops Hus o. s. v., fremhævede, at Ellen Marsvins Hus sikkert er bygget af Borgmester Olufsen 1616 og endte med at mane til ikke at lade Nutidens Krav veje altfor stærkt over for Historiens, der bød os at bevare det bedste af, hvad Fortiden har efterladt.

Efter at Prof. *Bidstrup* (Rønne) havde peget paa »Foreningen til gamle Bygningers Bevaring« og opfordret til at støtte den ved at indtræde deri, sluttede Dagen med en tvangfri Sammenkomst paa »Skansebakken« ved Nørresundby. Stemningen var her den bedst mulige, og den forhøjedes yderligere ved den skønne lyse Aften, som tilbragtes paa Terrassen. Faa af de fremmede Historikere vil glemme det stemningsrige Udsyn mod Nord, hvor de bløde Linjer i Vildmoselandskabet sløredes af Aftendisen.

Mødets anden Dag havde adskillige Fødselsvanskeligheder. Takket være den store Veltalenhed paa Generalforsamlingen den foregaaende Dag var det ikke lykkedes at naa til Ende med Programmet, saa at Rigsarkivar Sechers Foredrag om de *Regler, som bør iagttages ved Afstrykning i de historiske Amtssamfunds Aarsskrifter af historiske Aktstykker fra ældre Tid* maatte udsættes til Lørdag Morgen. Da det dernæst viste sig vanskeligt at samle Historikerne i den aarle Morgenstund, maatte der samtidigt holdes to Foredrag, idet Landsarkivar Hornemann i Kompagnihusets store Sal talte om *Arkiver, Biblioteker, Museer og disses Grænseomraader*.

Dagens næste Foredragsholder var Statsgeolog A. Jessen om »*Aalborgegnens Geologi*« :

Det har alle Dage spillet en meget væsentlig Rolle for Bebyggelsen, hvorledes de naturlige Forhold er paa vedkommende Sted. Landskabet her har en anden Karakter end ellers i Østjylland og paa Øerne. Det er ikke de almindelige bølgede Bakker, vi ser omkring os her. Det er snarere Bakker, som ligger paa Flader. Det er Ødannelser, Bakkeøer har man kaldt dem. De var da ogsaa Øer i den tidlige Stenalder.

Det ældste Lag, vi finder, naar vi graver ned i Jorden, er Skrivekridtet, vort Lands faste, solide Underlag. Her kommer det jo adskillige Steder frem til Overfladen. Det bruges som Raamateriale til Cement. Kridtet har derved i væsentlig Grad bidraget til Aalborgs store Fremgang. Det bestaar af meget rent, kulsur Kalk med kun ringe Indhold af Flint. Kridtlaget er meget uregelmæssigt; nogle Steder skal man 100 til 200 Fod ned for at naa dertil. Laget er mindst 1000 Fod dybt, og derefter kommer man til noget lerholdigt, graat Kridt, som man aldrig er kommet igennem. Mod Nord og Øst synker Kridtet ned ad. Ved Frederikshavn skal man saaledes 650 Fod ned i Jorden for at naa til det. Vest paa dækkes Skrivekridtet af Limsten.

Fra Tertiærtiden har vi kun faa Aflejringer i Aalborg-Egnen. Derimod har Istiden og den nyere Tid bragt store Forandringer i Jordbunden. I Istiden aflejredes Hammer Bakker, Jydske Aas og Lundby Bakker. Da Isen saa smeltede, laa Danmark med sine Dale og Bakker, omtrent som det nu ser ud. Dette gælder dog ikke Nordjylland. Denne Landsdel var for en stor Del dækket af Havet. Østvendssyssel dannede en stor O, Hammer Bakker en anden, Nørre Tranders ligeledes. Derfor har man f. Eksempel ved Vodskov kunnet finde et Skulderblad af en Hval nede i Jorden.

Efterhaanden steg imidlertid Temperaturen, og Landet hævede sig langsomt op af Havet til sin nuværende Højde. Der er nu forløbet 16—20,000 Aar, siden Danmark var dækket af Indlandsis. Men medens Landets Kyster i den ældre Stenalder ellers omtrent var som de nuværende, gælder dette ikke Nordjylland. Nordkysten betegnede af en Linje omtrent fra Hirtshals til Frederikshavn. I Himmerland skar et Sund sig ind i Landet til henimod Lundby, og Nord fra trængte et Sund sig frem til Gravlev. I Bronzealderen og i Jernalderens Begyndelse hævede Landet sig mere og mere, og da den historiske Tid begyndte, havde ogsaa Nordjylland i det væsentlige sin nuværende Form.

Efter korte Forespørgsler fulgte Dr. phil. Johs. Lindbæks Foredrag om *Aalborgs Klostre*:

I Aalborg har der været tre Klostre. Frue Nonnekloster, vistnok af Benediktinerordenen, er et Eksempel paa den Slags Samboer, der havde til Maal at skærme fromme Kristne mod Verdens Ondskab. Kirken er nu helt fornyet, og kun en smuk Portal fra den allerældste Tid er tilbage. Ligesom Aalborg er en af Landets ældste Byer, var den af de første, som fik sit Kloster. Man ved ikke, af hvem det blev grundlagt, men antagelig har det været af en Konge eller en Biskop. Det sorterede under Biskoppen i Viborg; thi Aalborg hørte den Gang til Viborg Stift. Nonnerne skulde holde sig strengt fra-Verden. De gik klædt i sorte Dragter, maaske med et hvidt Slør. Klostret bestyredes af en gejstlig Forstander, en Prior, som skulde sørge for deres Underhold. I Tidens Løb skænkedes der mange store Ejendomme til Klostret. Dronning Margrethe skænkede saaledes Slottet Egholm i Skorping Sogn, der dog straks skulde nedbrydes. Baade Adelsmænd og velstaaende Borgere lod deres Døtre optage i Klostret, naar der ikke var Udsigt til at faa dem forsørgede ved Giftermaal. Men henimod Reformationstiden gik det tilbage med Klostret. Omkring 1520 var Klostret selv ved at falde ned, og dets Ejendomme blev forsømte. Under Reformationen skete der ikke Nonnerne noget ondt, men Klostret blev forladt, og Kirken anvendtes til Sognekirke.

Det andet Kloster blev oprettet af Graabrødrene, Tiggermunkene. Det var deres Opgave at paavirke Beboerne religiøst. I Aaret 1232 kom de til Danmark. Allerede ca. 1250 fik de et Kloster oprettet i Aalborg. Det laa ved Graabrødretorv, men er nu sporløst forsvundet. Munkene maatte ikke have Formue, men skulde leve af Tiggeri. De prædikede Omvendelse, og da de fik Indflydelse, gik det ud over Sognepræsterne, som de ikke kom godt ud af det med. Reformationen ramte særligt Graabrødrene. Man beskyldte dem for Dovenskab og for at føre falsk Lære. Man ved ikke, hvorledes Borgerskabet i Aalborg stillede sig til dem paa den Tid, men Lensmanden Axel Gøye var ivrig for at faa dem jaget ud og tilrev sig den ene Klosterbygning efter den anden, saa at de tilsidst blev husvilde og forsvandt.

Aalborgs tredje Kloster er det udmærket bevarede Hospital- eller Helligaandsklostret. Det stiftedes med det Formaal at optage fattige og syge. Det oprettedes af Anders Bork og Maren Hemmings i Aaret 1431. Klosters første Prior var en meget anset Mand, som styrede det i fyrretyve Aar. I hans Tid strømmede Gaverne ind til Klostret, saa at det blev temmelig velstaaende. Det var ikke noget egentligt Sygehus, men et Sted, hvor gamle og svagelige Folk kunde optages og faa Pleje. Klostret blev et af de største i Landet. Til en Tid rummede det 1 Prior, 5 Præster, 9 andre Brødre og 23 Søstre. Det fik mange og gode Ejendomme, blandt andre Kirkerne i Saltum og Skagen, ligesom det havde Besiddelser saa langt borte som i Holstebro og i Aarhuseggen. Selv Adelsmænd og andre velstaaende Folk lod sig optage i det, og det vedblev at bestaa efter Reformationen. Men da man var kommen vel af med Graabrødrene, kom Turen til Helligaandsbrødrene. De sidste blev fordrevne under Grevens Fejde. Deres Gerning blev dog i det væsentlige bevaret, og der er jo den Dag i Dag endnu noget tilbage af den.

Hermed sluttede Formiddagens Foredragsrække, og en Mængde af Deltagerne begav sig under Ledelse af Mag. Chr. Axel Jensen ud paa en Vandring til Aalborgs ejendommeligste gamle Bygninger. Turen gik ad Østeraa, Gammeltorv og Algade gennem Latinergyden til Klostret, hvorfra man ad Maren Turisgade og »den mørke Gang« vendte tilbage til Østeraa. En Kreds af Repræsentanter var derpaa af Stiftamtmanden indbudte til Frokost paa Slottet.

Kl. 4 gav Overretssagfører Jul. Bendtzen i det samme Lokale som de foregaaende Talere en *Skitse af Aalborgs Handels-historie*:

Allerede paa Valdemarernes Tid indtog Byen en fremskudt Plads paa Basis af sin Sildehandel og Forbindelsen med Norge, saa at den sammen med Ribe maatte nævnes som Danmarks vigtigste Handelsbyer: dog fik den først Købstadret 1342. Af Byens forskellige Gilder kendes egentlig kun »Guds Legems Lav«, stiftet 1431; men det var saa ogsaa et af de største og mest ansete i Landet, og selv tyske Lærde har syslet med dette Gildes Historie.

Efter Nedgangen under Skipper Clements Fejde rejste Byen sig igen og fostrede i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede en Storkøbmand som *Jens Bang*, der paa egne Skibe hjemførte Varer baade fra europæiske og oversøiske Havne og i det hele taget vel drev en Forretning større, end det nogensinde har været set i Aalborg. Hans personlige Historie kender man egentlig kun lidt til, dog ved man, at det gamle Sagn om, at han døde som en fattig Mand, ingen Forbindelse har med Virkeligheden.

Det 17. Aarhundredes Krige betegner en ny Nedgangsperiode, der jo imidlertid ogsaa omfattede alle andre Byer, og Aalborg hævdede stadig sin Plads som Nr. 1 af alle jydsk Byer. I 1720 var f. Eks. Toldintraderne næsten lige saa store som for samtlige andre jydsk Byer, og forskellige Stikprøver viser tilsvarende Forhold til andre Tider lige til 1814.

Fra det 19. Aarhundrede fremdrog Foredragsholderen som de mest fremragende Handelshuse: *Jacob Kjellerup, Otuf Christensen og Sønnen* og den mindre kendte *Søren Vinchel*.

Dr. phil. *Knud Fabricius'* Foredrag om *Virkningerne af Svenskekrigen paa Landbefolkningen i Himmerland*

formede sig som en Kritik over den hidtil godkendte Fremstilling: Et ødelagt og opløst Land, forladte Gaarde i stort Tal og folketomme Landsbyer, udstrakte, upløjede Marker, hvor Lyngen bredte sig. Den ene Historiker efter den anden har opfriskt dette Billede, og da Kaptajn *Rockstroh* i »Berl. Tid.« 1909 mente at burde afdæmpe Farverne, blev han overlegent afvist af *P. Munch*.

Mod den sidstes Opfattelse fremsatte Foredragsholderen en Kritik, baseret paa en omfattende Undersøgelse af optagne Synsforretninger efter Krigen, for at konstatere, hvor mange »forladte Gaarde« der i »de folketomme Landsbyer« var gaaet over paa andre Hænder, altsaa en historisk-statistisk Behandling af Materialet. — Som Objekt for denne Undersøgelse var valgt *Himmertand*, fordi det maatte karakteriseres som et typisk dansk Landskab, hvilket Taleren nærmere geografisk begrundede, ligesom han paaviste Forskellighederne mellem nu og da m. H. t. Fordelingen af Vand, Hede og Skov.

Af disse Undersøgelser fremgik det, at der i hele Fleskum Herred 1661 kun er kommet 8 nye Ejere eller 7 pCt. I Hcllum og Hornum Herreder var Forholdet et lignende. I Vesthimmerland, der netop ogsaa kan paavises at have været mest udsat for Fjendevold og — Vennevold (Brandenborgerne), forekommer der hyppigere Ejerskifte, indtil 17 pCt. Sammenholdt hermed viser Synsforretningerne, at 84 pCt. af Gaardene i Fleskum Herred er i brugbar Stand, mod Vest i Slet Herred derimod kun 40 pCt. De fleste Steder er Jorden drevet og tilsaaet.

Yderligere bekræftes det gennem disse Undersøgelser fremkomne Resultat ved den Omstændighed, at der 1662 kan kræves fuld Skat i Øst-Himmerland.

Foredragsholderen reserverede sig med Hensyn til Købstæderne, der selvfølgelig var blevet haardere medtaget. Han fastslog, at de tidligere Skil-

dringer var langt overdrevne, og at de fra Folkemunde optegnede Sagn kun havde liden Rod i Virkeligheden. Ligeledes mente han at turde præcisere, at det 17. Aarhundredes Krige ingenlunde maatte sammenstilles med tidligere Tidens Barbari, men at de i det væsentlige førtes under de samme civiliserede Former som Nutidens Krige, og at de Ulykker og Trængsler Krigen medfører for det Land, der er i Fjendevold, derfor ogsaa væsentligt er de samme nu som den Gang¹⁾.

Dagens sidste Foredrag, der ligesom Mag. Axel Jensens den foregaaende Aften ledsagedes af Lysbilleder, var af cand. mag. V. Lorenzen om *Herregaarde i Aalborgegnen*, men gav i Virkeligheden et hurtigt Overblik over Herregaardenes Byggesæt i hele Landet som Grundlag for en Betragtning af de lokale Gaarde.

Meget forskellige er jo vore Herregaarde, prægede af den Tid og det Slægtled, der rejste den enkelte Gaard. Sociale Forhold, Bygherrens og Tidens kulturelle Krav, og endelig Tidens Smag og Mode har forment og stemplet dem. Dog er det ikke vanskeligt, midt i Mangfoldigheden og det tilsyneladende forvirrede, at skelne mellem tre forskellige Hovedtyper af gamle danske Herregaarde: Borgen, Herresædet og Palæet.

Borgtypen, der har fjerne Forfædre i den tidlige Middelalder, har vi kun i nogenlunde velbevaret Skikkelse tilbage fra Middelalderens Slutning, og Typen strækker sig i Tid helt op i den tidlige Renaissance indtil Frederik II's Dage. Alle kender det flerfløjede Spøttrup i Salling og Villestrup i Himmerland. Andre — og vel de fleste — middelalderlige Borge, endnu helt gotiske, havde kun et enkelt fast Hus, med eller uden Taarne, som Glimminge i Skaane. Rigest og smukkeste udfoldede denne sidstnævnte Enkelthustype sig i Herregaarde fra Kristian III.s Tid, som Hesselagergaard. Det er det taarnrige Hus, bygget som Fæstning. Her udfolder alle Borgtypens Karaktertræk sig i deres frodigste Fylde: Isoleret og lav Beliggenhed ved Sø og Vand, men idyllisk og landskabelig skøn. Taarnene, der er anbragt saaledes, at fra dem baade Langsider og Gavle kan forsvares med Eftertryk, gør Bygningen afvekslende og rig i det Ydre, giver den dens stadigt skiftende Silhuet. Den udkragede Vægtergang med Skydeskaar og Skoldehuller er den udfordrende og trodsige Afslutning op ad til. Men bag de tykke Mure har det kun været mindre bevendt med Plads og Rummelighed. Vindeltrapper, besværlige nok at kravle op ad, men lette at forsvare, førte i udvendige Trappetaarne fra Stokværk til Stokværk. Alt har maattet vige for Forsvarshensynet. Statens Autoritet kunde endnu ikke beskytte den Enkelte. Og det er kun akkurat, man turde pynte lidt op i al den borgagtige Alvor med forsirede Gavle og Billedhuggerarbejder om Portalen.

Men i Slutningen af Frederik II.s Tid ændrede Borgtypen Karakter. Man ser det f. Eks. paa det flerfløjede Ulstrup. Den lave, ved Grave isolerede Beliggenhed er den samme som før. Men Vægtergangen er falden bort, og naar Hjørnetaarnene bibeholdes, er det som fredelige Karnapper. Flere Fløje er almindelige, og Ulstrup har en lav Portfløj med bred, gæstfri og tryk Gennemkørsel. Symmetri og Regelmæssighed faar et større Ord end før. Andre Eksempler er Lindenborg, Visborggaard, Nørlund, det gamle Vaar og den nu forsvundne Nøragergaard. Sandstensprydelse er ofte rigeligere (Voergaard). Der er noget flottere og mere fejende over disse Gaarde fra Slutningen af 16de og

¹⁾ Man bedes erindre, at dette gælder om Forholdene for August 1914.

Størstedelen af 17de Aarhundrede. Det er *Herresæder*, og de betegner samtidig et Fremskridt i Boligkultur. De er bekvemmere indvendig, og der er lagt mere Vægt paa Lys og Luft. Vindeltrapper, forsigtigt skjult i Taarne, holder sig dog haardnakket mange Steder.

Men tilsidst skulde ogsaa de forsvinde. Og i Slutningen af 17. Aarh. er den langsomme Proces fra Militær- til Civilbygninger fuldført. Med Enevælden har Herregaarden i sin Bygningsmaade mistet de sidste Mindelser om Feudalisme og dissolutte Statsforhold. Et godt Eksempel paa den nye Type, der afløser Herresædet, er Nysø. Her er det kun Beliggenheden, der minder om ældre Tider. Gravene er Bassiner til Pryd og en vis fornem Holden Folk paa Afstand. Bygningen selv er holdt ganske symmetrisk — et stort Hus, hvis Midterakse markeres af Hovedindgangen, og hvis Vinduesfag er ganske regelmæssig fordelte henover Façaderne. Til Siderne to ganske ens, korte Fløje — en Reminisces fra Fortidens Hjørnetaarne. Tidligere Tidens høje Gavle er her forsvundne. Tagene er afvalmede og lukker til over Huset som Laag. Alt er afmaalt, symmetrisk og beregnet. Det overmodige, der kunde være ved Herresæderne er nu vejet for det fornemme. Nysø repræsenterer *Palætypen* paa dens ældre Trin her til Lands, og et andet Eksempel er Store Restrup. Til denne knytter sig desuden et meget iøjnefaldende Fremskridt i Retning af Boligkultur. Stokværkene er højere end før, Husene selv, derfor ogsaa Værelser og Stuer, er dybere. Planen er selv mere praktisk, idet Værelserne ikke længere alle ligger en suite, men fordeler sig mere organisk udenom Vestibulen. Udvendige Trapper og Vindeltrapper er handlyste. Trapperne til de øvre Stokværk er nu trukne ind i Huset; de har Ligeløb paa moderne Vis, er brede og bekvemme.

Alt dette er en Følge af italiensk Byggemaade og Smag, der først nu trænger helt igennem her i Norden og gaar under Navn af Barokken.

Typens Form kan i det følgende Aarhundrede ændres mere eller mindre. Dens Grundtræk bliver uforandrede de samme. I 18. Aarh.s Slutning bliver Smagen strengere. Man holder sig i alle Enkeltheder tættere til de klassiske Former. Men ogsaa Klassicismen (Empiren) lader det egentlige i Palætypen urørt, som Skjoldnæsholm viser det. Og rundt om ligger mindre Herregaarde med klassicistisk Tilsnit, saaledes det nuværende Nøragergaard, der i deres stille Hygge og Fordringsløshed dog ikke fornægter sig som Efterkommere af den noble, storstilede Palætype. Men i Midten af 19. Aarh. begyndte ogsaa vore Herregaarde at tabe Holdningen samtidig med den Opløsningsstilstand, der da indtraadte i Arkitekturen.

Det er de *gamle* danske Herregaarde, der staar som stolte og skønne Mindesmærker fra Fortiden og tillige som Forbilleder for en levedygtig, moderne Arkitektur i Danmark. De udgør en stor og værdifuld Arv, og der bør ikke handles letsindigt med den. Eengang forødet, kommer den aldrig igen.

Den Fordring man nu stiller til Ejere — offentlige eller private — af gamle Bygninger er den: *at bevare* det overleverede, selv om det stammer fra forskellige Tider. Kun hvad der er hæsligt og stødende bør selvfølgelig ved Lejlighed fjernes. Denne Fremgangsmaade har ogsaa den store, nærliggende Fordel, at den er billig.

Men selvfølgelig kan en ældre Bygning trænge til en radikal Istandsættelse paa Fag og Tag. Atter her gælder det om at *værne* om det gode gamle og først og fremmest se til, at Stemningen ikke forsvinder samtidig med Stil-ladserne.

Men den daglige, stadig truende Fare, ogsaa for vore Herregaarde, ligger jo i det ofte *gammeldags* i deres *Indretning*. Dette betyder, at Ændringer og Ombygninger kan blive nødvendige. Men saadanne Ændringer *behøver* ikke at

odelægge et oprindeligt og ærværdigt Præg. Og skal noget Nyt føjes ind i det gamle, *behøver* det ikke at virke brutalt.

Hvad enten det er store eller smaa Ændringer og Istandsættelser, det drejer sig om, kommer det altid an paa, at man vælger den rette Mand til Arbejdet. Der er i det sidste Slægtled opstaaet et Sæt af Arkitekter, der har sat sig ind i Restaureringens vanskelige Kunst og virkelig forstaaer med Nønsomhed at lægge paa gamle Bygninger, der skal ændres efter Nutidens Krav. Men kun hvor den dygtige Arkitekt mødes med den forstaaende Bygherre, bliver Resultatet, som det skal være.

Efter at Dagens Foredrag var til Ende, samledes de tilstedeværende Repræsentanter efter Indbydelse af Modtagelseskomiteen til en Fællesspisning i Kildepavillonen, der krydredes af en Mængde Taler. Efter Bordet fortsattes Samværet paa Terrassen ved Kaffen til langt ind i Smaatimerne.

Søndag Morgen d. 14. Juni samledes Kongressens Deltagere foran Kompagnihuset paa Nytorv, hvor en halv Snes Selvejer-Automobiler velvilligt var stillede til Raadighed til Udflugten til Lundby og Lindene. Kl. 9¹/₂ drog Toget af Sted ud ad Hadsund Landevej, og en Fjerdingvej fra Aalborg ved Foden af »Kragebakke« gjordes den første Stansning, og Kaptejn Kn. Rockstroh forklarede den Episode af Lundbykampen, som var foregaaet her. Derefter kørte man i Bilerne til Skrænten tæt syd for Lundby, hvorfra man havde det bedste Overblik over Fægtningens Forløb, og endelig vendte man ¹/₄ Mils Vej tilbage til *Lundby Krat*, hvor Kaptejn Rockstroh gav den egentlige Fremstilling af Kampens Historie. Han tog herved Hensyn ikke alene til de officielle danske og tyske, men ogsaa til mundtlige Meddelelser fra Deltagere og Øjenvidner, og han paaviste, hvor vanskeligt — ja, paa enkelte Punkter umuligt — det var ud af alle disse samtidige, til Dels modstridende Beretninger at faa et fuldt ud samstemmende Billede af, hvorledes alt i Enkelthederne var foregaaet. Det hedder i vor Generalstabs Beretning, at der ved Gunderup blev fanget 8 Mand, som var saarede og siden alle døde. Taleren havde undersøgt Sagen, og alle de 8 er vendt hjem siden. For 2—3 Aar siden kunde man læse i et Blad af et Øjenvidnes Beretning, at Soldaterne var tavse og ulykkelige, da de rykkede ud, men Historikeren C. Th. Sørensen og Præstegaardsforpagteren i Lundby fortæller, at Soldaterne jublede og var overmodige.

Men to Ting skulde markeres som uomtvistelige Kendsgerninger: At det sørgelige Udfald af Kampen var lige saa forbavsende for Tyskerne, som det var forfærdende for os, fordi det først var under denne Træfning, at man rigtig blev klar over Bagladegeværets frygtelige Overlegenhed, og at den menige

Soldat her som overalt i 1864 udviste en mandig og usvigelig Pligtopfyldelse.

Efter Foredraget gik Turen videre forbi Fjellerad Kro til *Lindenborg*, hvor Kongresdeltagerne efter Ejeren Grev Schimmelmans Indbydelse indtog en Frokost i de kølige Kældere. I den skyggefulde Lindeallé, der over den gamle Voldgrav fører ind til Slottet, samledes man efter Frokosten om Formanden for Hist. Samfd. for Aalborg Amt, Pastor Alex. Rasmussen (Kongerslev), der talte om

De Schimmelmanske Skoler.

Foredraget er trykt i udførligere Skikkelse som selvstændigt Skrift under samme Titel (Aalborg 1914), hvortil der her skal henvises.

Cand. mag. V. Lorenzen gjorde Rede for Lindenborg, dens Oprindelse og Historie; hvorledes den ud fra Bondegaarden »Næsholt« udvikledes til den store Gaard, som byggedes 1587 af Corfits Viffert og endnu staar, omend lidt ændret, smuk og statelig, et virkeligt Herresæde.

En Vandring gennem den stolte gamle Gaard med dens mange Seværdigheder afsluttede Besøget.

Om Eftermiddagen afholdtes der endelig

et offentlig Friluftsmøde paa Skansebakken

ved Nørresundby, hvor Borgmester Andersen bød Velkommen, og Museumsinspektør cand. mag. *Kjær* talte om *Nordjydske Fortidsminder og Mindesmærker*:

Efter en kort geografisk Udsigt over Nordjylland ved Stenalderens Begyndelse førte Taleren sine Tilhørere ud til en af vore ældste Bopladser ved Ertebølle, skildrede Urbefolkningens Liv og Færd og sluttede sin »Stenaldersvandring« ved de yngre Bopladser paa Signalbakkerne ved Aalborg og ude blandt de ikke særligt talrige Dysser og Jættestuer i Omegnen. (I Kær og Fleskum Herreder kun 200 og 285, i Hornum Herred derimod 1100). Paa samme Maade fortsatte han gennem Broncealderen og Jernalderen og endte ved Runestenene i den historiske Tids Begyndelse. Tilsidst præciserede han, at Udvikling paa national Grund har været vort Særkende fra Oldtiden af, hvad det forhaabentlig ogsaa fremtidig maatte blive.

Dr. phil. *Marius Kristensen*, Askov, sluttede Talernes lange Række med et Foredrag om *det jydsk Sprog i Litteraturens Tjeneste*:

Den ældste Litteratur har i visse fastslaaede Vendinger en almen Form, men saa snart man kommer ud herover, træder hver Landsdels Dialekt mer eller mindre frem. Ved Reformationstiden er der en Professor, der endnu siger »A«, hos Holberg er der en Student, der taler Jydsk og derfor opfattes

som »Rus«. Herpaa anførtes flere morsomme og karakteristiske Eksempler. Først 1700, da Jydsk ikke længere er i Kurs i dannede Kredse, har Rigssproget paatrykt Litteraturen sit bestemte Præg, og nu citeres Jydsk kun for at gøre Løjer dermed.

Omslaget sker med *St. Blicher*. Hans første Forsøg i jydsk Dialekt er ogsaa nærmest Kuriosum; men ved det fra Skotsk 1828 oversatte Digt »De wa ve Helmestide« gøres Begyndelsen paa en jydsk Digtning, der kræver og hævder sin berettigede Plads i Litteraturen.

Taleren nævnte derefter en Række senere jydsk Digtere. Ligeledes fremdrog han Navnene paa dem, der sprogligt-videnskabeligt havde syslet med Jydsk og præsteret Arbejder, som var videnskabeligt anerkendte. Han sluttede med at hævde, at i Litteraturen er Jydsk nu ikke et Kuriosum, men for mange en Nødvendighed for at naa ind til Menneskesjæleens Dyb.

Formanden for Dansk Historisk Fællesforening Prof. Olrik sluttede Mødet med at pege paa det Maal, hvorimod Foreningen styrede, at være et Bindeled mellem Videnskaben og Folket. De nu afholdte Foredrag havde mødt kraftig Tilslutning og vilde forhaabentlig bidrage til at aabne Øjnene for, at Historie ikke er Aarstal og Navne, men Liv og Udvikling, en Betingelse for at forstaa Nutiden og tage Varsel for Fremtiden. Han takkede dernæst for den store Gæstfrihed, hvormed Fællesforeningen er bleven mødt i Aalborg, baade fra Institutioners og privates Side. Tilsidst takkede han særligt det nye historiske Samfund for Aalborg Amt, der havde taget Initiativet til denne Samling, og han endte med at udbringe et Leve for dets Trivsel.
